

VERS UNA VISIÓ COMUNA DE L'ESGLÉSIA. LA X ASSEMBLEA DEL CONSELL MUNDIAL D'ESGLÉSIES (Corea 2013)

Antoni MATABOSCH

Original rebut: 20/04/2015
Data d'acceptació: 04/05/2015

Adreça: Aragó, 326
08009 BARCELONA
E-mail: amatabosch@iscreb.org

Resum

La X Assemblea del Consell Mundial d'Esglésies, celebrada el novembre de 2013 a Busan (Corea del Sud) ha fet un balanç del treball ecumènic des de l'Assemblea de Porto Alegre (2006). Va aprobar un important document de consens sobre la missió i l'evangelització. Posà l'accent en enfortir les relacions amb les confessions que no són membres del Consell, com són ara l'Església Catòlica i els pentecostals. Va aprobar dotze declaracions sobre temes de gran actualitat social i política. Redimensionà la pròpia estructura i finalitats a fi d'adaptar-les als nous temps ecumènics i a la greu crisi econòmica que també afecta al CME. Decidí enviar a totes les confessions cristianes un document treballat durant vint anys per «Fe i Constitució» anomenat «L'Església: cap a una visió comú». Es tracta d'un text de consens que defineix l'objectiu central de l'ecumenisme, que és la concepció comú sobre l'església. Totes les esglésies estan cridades a reaccionar i donar la seva opinió.

Paraules clau: Ecumenisme, Consell Mundial d'Esglésies, Església, missió, compromís cristià.

Abstract

The 10th Assembly of the World Council of Churches, which was celebrated in November 2013 in Busan (South Korea), made an evaluation of the ecumenical work undertaken since the Assembly in Porto Allegre (2006). It gave its approval to an important consensus document on mission and evangelization. It stressed the need to strengthen relations with the denominations that are not members

of the Council, such as the Catholic Church and the Pentecostals. It agreed 12 declarations on very topical social and political themes. It reconfigured its own structure and goals in order to be better adapted to the new ecumenical climate and the serious economical crisis which also affects the WCC. It decided to send to all the Christian denominations a document that had been 20 years in the making by the Faith and Order Commission called "The Church: Towards a Common Vision". It is an agreement that defines the central objective of ecumenism, which is a common notion of the church. All churches are invited to respond and give their opinion.

Keywords: *Ecumenism, World Council of Churches, Church, Mission, Christian commitment.*

1. EL MOVIMENT ECUMÈNIC I EL CONSELL MUNDIAL D'ESGLÉSIES (CME)

El dia 8 de novembre de 2013 es va clausurar a Busan (Corea del Sud), amb un solemne culte d'acció de gràcies, la X Assemblea del Consell Mundial d'Esglésies (CME) fundat el 1948, que va començar el 30 de novembre.¹ Per entendre adequadament cada Assemblea cal emmarcar-la dins de la finalitat del moviment ecumènic i del conjunt de la història del CME.

Fins al segle xx la recerca de la unitat passava per l'absorció i el retorn. Els missioners protestants, pares fundadors de l'ecumenisme modern, van experimentar els estralls que produïa la divisió, es van adonar de la gran importància de les paraules de Jesús (units perquè el món cregui, Jn 17) i intuïren la unitat de les confessions cristianes, encara que sense saber el camí, ni poder definir el contingut de la unitat desitjada. En un primer moment es van centrar en l'eclesiologia comparada, ja que després de segles de separació les confessions cristianes es desconeixien entre elles.

A Lund (1952) el Consell es va definir com un instrument creat al servei de la unitat. La finalitat era recompondre la unitat perduda; però sense saber, per principi, el contingut de la unitat desitjada. El 1950 el CME ja havia declarat que cap confessió havia de renunciar a la seva manera d'entendre la unitat futura de les esglésies. Cada església participa de l'únic moviment ecumènic amb la seva pròpia eclesiologia. Els protestants insisteixen en una unitat basada en la Paraula i els sagraments; els anglicans en el quadrilàter de Lam-

1. Informacions i comentaris sobre la X Assemblea: *Encountering the God of Life. Official Report of the 10th Assembly*, Geneva: W.C.C. 2015; Thaddée BARNAS, «La Xe Assemblée du COE à Busan et ses enjeux pour le mouvement oecuménique», *Irénikon* 35 (2013, 3-4) 339-380; Antoni MATABOSCH, «X Asamblea del CMI (Consejo Mundial de Iglesias), Busan, Corea. Octubre-noviembre 2013», *Iglesia Viva* 258 (abril-junio 2014) 125-130; «Remarques sur la dixième Assemblée et quelques documents du COE», *Istina* (2013) 391-396. Una crònica detallada: Andrés VALENCIA PÉREZ, «Crónica de la X Asamblea del CMI», *Pastoral Ecuménica* 91-XXX (2013) 83-100.

beth (Bíblia, concilis, dos sagraments i l'episcopat); els ortodoxos en la tradició del primer mil·lenni. L'aparent contradicció de l'ecumenisme és que s'ha de tendir cap a un fi sense conèixer com és o com serà. Déu vol la unitat, cal treballar per arribar a la unitat, però no està clara la seva naturalesa.

El camí ecumènic porta a anar a l'essencial, a allò comú, a les arrels, i des d'aquí purificar-se, renovar-se constantment. Es tracta de caminar junts en un diàleg perseverant, amb una oració en comú, en un donar i rebre que ens faci convergir cada vegada més, en un col·laborar junts al servei de la societat.

Tota Assemblea del CME té per objecte prendre consciència del moment en què es troba el món i la recerca de la unitat, especialment del treball realitzat pel mateix Consell. És una trobada de creients cristians que examinen el camí recorregut, valoren el present i proposen un camí a recórrer.

2. DE PORTO ALEGRE A BUSAN

Una consulta sobre el Treball del Consell que va portar a terme un equip, mostra que les bases ecumèniques consideren que el seu treball és bàsicament positiu, pel que fa a la pertinença, la importància i les repercussions dels programes del CME. En un llibretó on el mateix Consell s'autoexamina durant els anys entre Porto Alegre i Busan, *Una fe que hace justicia*,² s'enumeren vuit grans èxits: 1) Viure la unitat cristiana més plenament: les esglésies membres han afirmat juntes la naturalesa i la forma d'unitat; han cercat maneres noves de viure la unitat i l'ecumenisme al segle XXI. 2) Missió, evangelització i espiritualitat: cent anys després d'Edimburg 1910, les esglésies membres i els organismes missioners han assolit uns acords sobre la teologia i la pràctica de la missió i l'evangelització d'avui dia. 3) Educació i formació ecumènica: s'ha facilitat la formació d'una nova generació d'ecumenistes, així com el desenvolupament de nous models creatius de formació ecumènica. 4) Construir comunitats de guarició i reconciliació: s'ha facilitat aquest tipus de comunitats sobre la base de la justícia social i la inclusió eclesial. 5) Impulsar la justícia, la pau i els drets humans: un munt d'activitats han permès a les esglésies membres promoure una teologia, espiritualitat i ètica de pau amb justícia. 6) Treballar junts per la justícia i la pau a l'Orient Mitjà: s'ha establert una plataforma internacional de participació i acció a fi de treballar junts. 7) Diàleg i cooperació interreligioses: les esglésies han adquirit una autocomprensió

2. *Una fe que hace justicia. El camino recorrido por el Consejo Mundial de Iglesias de Porto Alegre a Busan*, Ginebra: Consejo Mundial de Iglesias 2013.

més clara en un context plurireligiós i han mantingut diàlegs i col·laboració en situacions religioses conflictives. 8) Cuidar millor la creació: s'han dut a terme moltes reflexions i accions conjuntes sobre la interrelació entre riquesa, pobresa i ecologia.

Entre la IX i la X Assemblea s'ha elegit un nou Secretari General del CME, el Pastor Olav Fykse Tveit, per succeir a Samuel Cobia. S'ha racionalitzat el funcionament del Consell. Alhora s'han fet dràstiques reduccions de programes i personal. La situació financera del CME ha anat empitjorant en els darrers temps, especialment a causa de la reducció de les contribucions de les esglésies membres i de particulars (entre 2006 i 2012 s'ha passat de 37 milions de francs suïssos a 22,2 milions) i també per l'enfortiment del franc suís. En paral·lel s'han reduït els espais del Centre Ecumènic a Ginebra. El Consell, per tant, ha hagut d'autolimitar-se.

Pel que fa al context mundial, en set anys el panorama és diferent. La crisi econòmica ha creat zones de gran pobresa i altres, en canvi, s'han desenvolupat prodigiosament. La crisi ha deixat al Consell sense fons, obligant a reduir el seu personal de 400 a 80 persones. La crisi ha confirmat que l'ecumenisme també ha de passar pel compromís social, equilibrant-lo amb la recerca doctrinal de la unitat cristiana. La mundialització política, econòmica, cultural i religiosa ha provocat una gran mobilitat de la població i ha augmentat la pluralitat de les identitats tant personals com institucionals. Amb això han quedat afectats el sentit de comunitat, de pertinença i lleialtat al propi grup religiós, i també d'afecció al moviment ecumènic. La esglésies s'han vist molt afectades per la nova situació. S'ha incrementat la diversitat de les confessions cristianes, especialment amb la gran expansió de noves comunitats i dels grups pentecostals. El centre de gravetat cristià s'ha continuat desplaçant ràpidament cap al sud; occident ja no és el cor cristià i tampoc ho són, com era abans, les confessions tradicionals (luterans, anglicans...).

3. UN GRAN ESDEVENIMENT, A COREA

A Busan 600 delegats van representar a 345 confessions cristianes, de més de 100 països, amb 560 milions de fidels. La reunió es va celebrar al gran centre de convencions BEXCO i hi assistiren unes 3000 persones entre delegats, experts, observadors, convidats, un centenar de periodistes, etc.

Corea és, juntament amb Xipre, un país dividit artificialment; en aquest cas entre la República Democràtica Popular de Corea (al Nord) i la República

de Corea (al Sud). Aquesta última ha tingut un desenvolupament econòmic fulgurant, arribant a ser la quinzena economia del món. Els darrers règims, grans admiradors dels valors occidentals, han afavorit un increment molt notable de les esglésies cristianes. El catolicisme s'hi establí el segle XVII. A mitjan del XVIII fou molt perseguit i posteriorment reintroduït. Durant la primera meitat del XIX sofrí una altra terrible persecució. Avui dia els catòlics han augmentat un 70 % en deu anys, fins arribar als sis milions actuals. Les esglésies protestants han crescut encara més. S'hi introduïren a mitjan del segle XIX i han florit després de la guerra de Corea els anys 1950. S'hi han organitzat grans croades evangèliques, especialment pentecostals, que han generat un fenomen típicament coreà: el de les «megaesglésies» amb desenes de milers de membres. Hi ha cristians de totes les tendències, fins i tot d'aquelles que acusen el CME d'anticristià; al llarg de tots els dies de l'Assemblea alguns d'aquests grups han estat increpant al CME, a pocs metres del BEXCO.

4. EL LEMA

Cada Assemblea del CME escull un tema que orienta tots els treballs. A Busan va ser «Déu de la vida, guia'ns cap a la justícia i la pau». El lema és com un teló de fons que travessa tot el treball. A Corea se li dedicaren tres plenàries (una al lema en general i dues a la justícia i a la pau respectivament). El lema de la X Assemblea és una afirmació de fe i una petició. És un acte de fe en Déu que guia, condueix, acompanya en Jesucrist el nostre actuar. És una primera afirmació en el Déu de Jesucrist, en la Trinitat activa en el món. Déu ve a l'encontre de la nostra feblesa (sols no ho podem tot) i està present, d'alguna manera, en tota persona humana i en tota religió. Encara que Jesucrist sigui un i únic, Déu és present en tota consciència recta. La interpretació d'aquestes afirmacions ha despertat durant anys un debat intens en el si del CME, i durant l'Assemblea alguns moviments fonamentalistes han acusat d'heretges al Consell per afirmar que hi pot haver salvació fora de les esglésies. Fins aquí l'afirmació de fe. La segona part del lema és una petició: li demanem a Déu que ens guiï cap a la justícia, la pau i ens doni vida, la vida veritable.

És interessant la reflexió prèvia a l'Assemblea d'un col·loqui interortodox. S'afirma que «segons l'experiència espiritual dels ortodoxos i de la tradició patristica, la divinitat és la mateixa vida... i la creació obté d'Ell tot el que té de bo... Viu, en tant que participa de la vida, i cessa de viure si aquesta parti-

cipació s'acaba (...). El pecat ha ocasionat un trencament de la comunió amb el nostre Creador... i des d'aleshores la separació es viu a tots els nivells de la vida humana i s'estén a la resta de la creació.»

5. DESENVOLUPAMENT DE L'ASSEMBLEA

En general, en totes les Assemblees del CME hi ha un clima alegre, de fraternitat, de gran esdeveniment. I això és bo. Al meu parer, el complicat és trobar un punt mitjà entre les dimensions de trobada, espiritualitat, compromís social i treball seriós cap a la unitat. No sempre s'ha aconseguit en el passat. L'Assemblea de Busan, vista en la seva globalitat, va ser equilibrada. No obstant això, en el transcurs de l'Assemblea els temes més doctrinals van quedar en un segon lloc. Els importants textos sobre l'Església i sobre la Missió, que comentarem més endavant, es van aprovar com «d'amagat» i representen grans avenços ecumènics. En canvi, es van dedicar hores i hores a declaracions sobre temes d'actualitat, importants però desproporcionats, vist el conjunt. El problema és que els organitzadors no aconsegueixen que l'immens treball que es realitza entre Assemblea i Assemblea quedi reflectit quan aquesta se celebra.

Es va respirar un bon clima cristià. S'iniciava el dia amb les oracions matutines, molt cuidades i emotives. A continuació tenien lloc els estudis bíblics relacionats amb el lema de l'Assemblea. Es van reservar diversos espais per a les anomenades «Converses Ecumèniques» sobre 21 temes, molt variats, des de la unitat de l'Església fins als diferents ministeris, passant per la identitat cristiana o la missió. Es va seguir un bon ritme de treball i es van redactar unes conclusions.

Les reunions en plenària es dividien entre les plenàries temàtiques, l'aprovació de declaracions públiques i la presa de decisions per al futur. En les set plenàries s'exposaren els temes més importants a reflexionar: 1) Plenària d'obertura: benvingudes, missatges, presentació de les esglésies coreanes, etc. 2) Sobre el lema de l'Assemblea: «Déu de la vida, condueix-nos a la justícia i la pau». 3) Plenari sobre Àsia, amb l'exposició de la diversitat religiosa i els seus temors i esperances. 4) Sobre la Missió, com a tasca fonamental de les esglésies. 5) La unitat, com a meta de tots. 6) La justícia, que ha de comprometre a les esglésies. 7) La pau, com a objectiu en un món ple de tensions i lluites.

6. JUNTS PER LA VIDA. MISSIÓ I EVANGELITZACIÓ EN CONTEXTOS CANVIANTS

Un text important acceptat per l'Assemblea va ser sobre la tasca missionera de l'Església. És un document matisat que recull, articula i millora textos i trobades anteriors. «En aquesta declaració —diu— es posen en relleu alguns avenços importants en la comprensió de la missió de l'Esperit Sant en el marc de la missió del Déu Tri i U (*missio Dei*) gràcies a la tasca de la Comissió de Missió Mundial i Evangelització, que es reuneix sota quatre temes principals:

- Esperit de missió: alè de vida.
- Esperit d'alliberament: la missió des dels marges.
- Esperit de comunitat: l'Església en marxa.
- Esperit de Pentecosta: bona notícia per a tots.

La reflexió sobre aquestes perspectives ens permet acceptar el dinamisme, la justícia, la diversitat i la transformació com a conceptes clau de la missió en els contextos, sempre en evolució, del dia d'avui.»³

El document remarca el lligam fonamental entre la missió i la recerca de la unitat dels cristians. «Des del punt de vista tant pràctic com teològic—diu— la missió i la unitat no van pas l'una sense l'altra... L'absència d'unitat plena i real en la missió és sempre nefasta per a l'autenticitat i la credibilitat de la realització de la missió de Déu en aquest món ... En aquest sentit, missió i unitat són inseparables. És tracta, doncs, d'ampliar les nostres reflexions sobre l'Església i la unitat a fi d'arribar a una concepció més àmplia de la unitat: la unitat de la humanitat i fins i tot la unitat còsmica de la creació de Déu sencera.»⁴

Aquest document no va plaure a certs ambients, molt nombrosos, del protestantisme. En un article aparegut a *Protestante Digital* el dia 22 octubre de 2013 sota el títol de «¿Eutanasia al ecumenismo del CME?» S'afirma que «des dels anys 60 fins als 80, el CME es va desviar de les bases comunes teològiques sobre la missió per seguir una posició liberal i una ideologia política.» El present treball és com una dutxa freda per als encara delicats brots del terreny comú entre «ecumènics» i evangèlics... El document del CME no ha analitzat en cap moment com n'és de gran el pes del pecat. Aquesta és la raó per la qual a Jesucrist tampoc se'l contempli com el Salvador del món. En la teologia de

3. «Juntos por la vida: Misión y evangelización en contextos cambiantes», en *Documentos de referencia. Consejo Mundial de Iglesias. X Asamblea. Busan 2013*, Ginebra: Consejo Mundial de Iglesias 2013, 53-54.

4. *Ibíd.*, 64.

l'evangelització presentada pel CME no es necessita cap Salvador. Segons ella, Jesús no havia de morir a la creu per obtenir el perdó dels pecats. Per això, tampoc no hi ha cap crida a una fe que justifica. El que trobem és la crida a la conversió (penediment) i a caminar darrera de la creu seguint l'exemple de Jesús. És una imitació de Jesús, que emfatitza la seva alta qualitat moral, però no és en absolut la justificació per la fe sola i per la gràcia sola... Segons el CME el mal es troba gairebé exclusivament en estructures opressives i sistemes explotadors... El treball no només és deficient, sinó desastrós, perquè l'essència de l'evangelització, el missatge de judici i gràcia, s'ha difuminat.» No es pot fer una crítica més dura, i, creiem, més injustificada.

7. RELACIONS AMB ELS NO MEMBRES DEL CME

Encara que per les crítiques que acabem d'esmentar podria semblar que el CME s'allunya de les confessions que no estan en el seu si, la veritat és que especialment durant l'últim decenni s'han reforçat els llaços amb elles. La commemoració dels cent anys de la Conferència Mundial Missionera a Edimburg (en 2010) va ser organitzada per totes les confessions cristianes, incloses les conservadores, els pentecostals i l'Església catòlica. Des de 2006 (Assemblea de Porto Alegre) s'ha promocionat un «Fòrum Cristià Global» que s'ha reunit dues vegades, primer a Limuru (Kenya, 2007) i més tard a Manado (Indonèsia, 2011).

El CME ha procurat acostar-se a l'Aliança Evangèlica Mundial que agrupa comunitats cristianes que posen distància amb el moviment ecumènic. Malgrat els recels tradicionals, l'any 2011 els contactes i la col·laboració entre l'Aliança, el CME i Pontifici Consell per a la Unitat dels Cristians produïren la publicació d'un document anomenat «El testimoni cristià en un món multireligiós: recomanacions sobre la pràctica del testimoni» El document s'inicia amb aquestes paraules: «La missió forma part de la naturalesa mateixa de l'Església. Anunciar la Paraula de Déu i testimoniar-la en el món és essencial per a tots els cristians. Sempre, però, és necessari seguir els principis evangèlics, amb un ple respecte i amor per a tots els éssers humans (...). Per primera vegada, remarca, les tres grans organitzacions cristianes mundials que representen la majoria dels cristians del món han pogut parlar amb una sola veu. Actualment el document passa de país en país i afavoreix la unitat a els cristians sobre una base àmplia.»⁵

5. *Ibíd.*, 78.

L'Església catòlica, encara que no formi part formalment del CME, col·labora estretament amb ell. En cada Assemblea es presenta un informe dels treballs conjunts entre Assemblees. El «Grup Mixt de Treball entre l'Església catòlica i el CME» fou creat el 1965 com un instrument de col·laboració, de diàleg i d'estudi. El IX Informe presentat a Busan resumeix molt àmpliament el que s'ha fet des de Porto Alegre.⁶ Cal insistir en tres aportacions que l'informe esmenta. Un primer és l'estudi sobre «La recepció. Un tema clau per al progrés de l'Ecumenisme.» Remarca el paper fonamental de la recepció dels documents i de la vida ecumènica en les esglésies i fa una crida a totes elles a rebre contínuament els documents, les idees i les novetats ecumèniques. Un segon document és «Renovar-se en l'Esperit. Les arrels espirituals de l'ecumenisme». Té un doble objectiu: recordar als cristians l'impuls espiritual que ha guiat el moviment ecumènic des dels seus orígens i explorar noves maneres a fi que les esglésies ho puguin aprofundir avui. El tercer document és «Reflexions sobre els joves. L'Església en la vida dels joves; els joves en la vida de l'Església.»

8. TEMES ÈTICS I DE COMPROMÍS CRISTIÀ

Responent al desig de compromís cristià, l'Assemblea va dedicar cinc llargues sessions a discutir i aprovar 12 interessants declaracions públiques sobre problemes mundials molt variats. Es van aprovar declaracions sobre «La presència i el testimoni cristià a l'Orient Mitjà», sobre el centenari del genocidi armeni el 1915, la situació a la República Democràtica del Congo, «Pau i reunificació de la Península de Corea», «Els drets humans de les persones apàtrides», «La politització de la religió i els drets de les minories religioses» i «El camí cap a una pau justa». No hi ha dubte que el CME està sempre atent als problemes socials de la nostra època. No obstant això, la dimensió social del CME ha suscitat i suscita en alguns ambients irritació, oposició i de vegades greus acusacions. No totes les confessions cristianes tenen la mateixa manera de pensar sobre la relació entre fe i compromís. N'hi ha de més horitzontalistes (seguint una línia més pròxima a la teologia de l'alliberament); en canvi, altres són més verticalistes (que volen centrar-se especialment en la relació amb Déu). Les ètiques socials d'uns i d'altres no coincideixen. Encara que es pugui estar d'acord en certes declaracions i en compromisos concrets, no

6. *Resumen del Noveno Informe del Grupo Mixto de Trabajo entre la Iglesia Católica Romana y el CMI*, Ibíd., 141-150.

deixa de ser un motiu de divisió. Al principi de l'ecumenisme molts deien: «La doctrina divideix, l'acció uneix». Ara, després de molts acords ecumènics, alguns diuen: «la doctrina uneix, l'acció divideix»

Un exemple de les tensions que provoquen les qüestions ètiques la tenim en la intervenció pública del President del Departament de Relacions Eclesiàstiques Exteriors del Patriarcat de Moscou, el Metropolita Hilarió (Alfeyef), titulat «La veu de l'Església ha de ser profètica». A l'inici del seu discurs constata com han canviat els temps. En els països dits socialistes l'ateisme fou elevat a ideologia de l'Estat, mentre en dels països anomenats capitalistes es conservà la tradició cristiana. Avui dia, afegí, és el contrari: en els països de l'antiga Unió Soviètica floreix el cristianisme; en canvi hi ha una gran crisi religiosa a Europa Occidental. A més, digué: «el secularisme militant no s'accontenta a atacar els santuaris i els símbols religiosos, exigint la seva retirada de l'espai públic... sinó que pretén enderrocar voluntàriament les representacions tradicionals del matrimoni i de la família. Prova d'això és el nou fenomen de l'equiparació de les unions homosexuals al matrimoni, i de la concessió a les parelles homosexuals del dret a l'adopció.» Això denota, digué, una greu crisi espiritual. La Bíblia no admet aquestes tendències i les Esglésies no haurien de contemporitzar amb aquesta ideologia liberal. Les seves paraules provocaren una gran polèmica i malestar entre molts delegats.

9. L'ESGLÉSIA: CAP A UNA VISIÓ COMUNA

A Busan es va acceptar, sense comentaris ni discussions, que un text consensuat, anomenat «L'Església: cap a una visió comuna», fos enviat a totes les confessions per a estudi i comentaris oficials. És la segona vegada que passa en cent anys d'ecumenisme. La primera va ser el 1984, amb el text «Baptisme, Eucaristia i Ministeri» (BEM), que es considera com un èxit excel·lent i sense precedents del diàleg ecumènic. Hi ha —diu el document de Busan— un consens que «per mitjà del baptisme amb aigua en nom del Déu Tri, Pare, Fill i Esperit Sant, els cristians s'uneixen a Crist i els uns als altres a l'Església de tots els temps i llocs.» (n. 41). Sobre l'Eucaristia es va arribar a uns punts essencials de convergència sobre la recepció del cos i sang de Crist, la commemoració (anàmnesi) de la mort i resurrecció de Crist consumat una vegada per totes a la creu.

El document de Busan és un llarg i complet text elaborat per Fe i Constitució durant anys, un text de convergència en el qual han col·laborat teòlegs de totes les confessions inclosos catòlics, i que s'envia a fi que totes les confes-

sions que vulguin l'examinin i facin les seves aportacions crítiques. Es tracta d'un pas molt important cap a la unitat.

Per entendre bé aquest document és essencial contextualitzar-lo a tres nivells: en les bases de l'ecumenisme i del CME, en el treball de Fe i Constitució i en la mateixa redacció del document.

a) El Consell Mundial d'Esglésies s'autodefineix com «una comunitat fraternal d'esglésies que confessen el Senyor Jesucrist com a Déu i Salvador segons les Escriptures i que s'esforcen a respondre juntes a llur vocació comuna per a glòria d'un sol Déu, Pare, Fill i Esperit Sant.» Les esglésies aplegades, per tant, tenen una vocació comuna: buscar la reunificació. Però, ens hem de preguntar, què és l'Església? Quina és la seva missió?

Les bases de moviment ecumènic, creades pel Consell Mundial d'Esglésies (CME) entre 1910 i 1960 es poden sintetitzar en set punts:

1) Déu vol la unitat perquè Jesucrist creà una sola Església (Jn 17).

2) De fet, però, hi ha divisions i existeixen una multitud de comunitats cristianes separades. Per tant, és necessari refer la unitat.

3) Fins aquí, cap novetat. S'ha sabut des de sempre. La novetat apareix quan s'afirma que a fi treballar per la unió cal reconèixer l'eclesialitat de les altres confessions. Són església i ningú és l'Església de Crist en la seva integritat. Hi ha, doncs, un tracte en peu d'igualtat. S'abandona la recerca de la unitat sobre la base del retorn o de l'absorció.

4) El problema és que, per principi, desconeixem la naturalesa, el contingut, el com ha de ser l'Església unida. La meta, sens dubte, ha de ser la unitat eclesial; però desconeixem quina unitat, perquè cada església en té una idea diferent. Hi ha una contradicció d'entrada a l'ecumenisme. Precisament per la contradicció que representa entre l'haver de treballar vers la unitat i el desconèixer el seu contingut, el CME s'ha esforçat constantment a definir cada vegada més la unitat desitjada.

5) La Declaració de Toronto (1952) afirma solemnement que «el CME no pot i no ha d'estar fonamentat sobre *una* concepció particular de l'Església, sigui quina sigui» (de fet difereixen). Això vol dir que a cap església se li exigeix renunciar, d'entrada, a la seva manera d'entendre l'Església d'ara i com serà l'Església unida del futur. Pels luterans hi ha església quan es proclama la Paraula i s'administren vàlidament els sagraments; els reformats hi afegeixen uns ministeris adequats; pels anglicans és bàsic el «quadrilàter de Lambeth» (Bíblia, símbols i concilis, dos sagraments i episcopat); pels ortodoxos és fonamental l'Església del primer mil·lenni.

6) El punt de partida és diferent; però hi ha una exigència comuna de cercar la unitat tots junts. A Lund (1952) s'afirmà que el Consell Mundial d'Esglésies només és un instrument al servei de la unitat. El Moviment Ecumènic treballa per morir, per suïcidar-se: quan assoleixi el que cerca, ja no serà necessari.

7) Cal, doncs, caminar junts; Però com? Hi ha aquí tota una metodologia que l'experiència n'ha demostrat la seva eficàcia:

- Coneixement mutu, tant en l'àmbit de les relacions personals, com d'eclesiologia comparada.
- Anar a l'essencial, a les arrels (Crist, la Bíblia...) i des d'aquí practicar la *ecclesia semper reformanda*.
- Impulsar un veritable diàleg, que consisteix partir de la pròpia identitat per obrir-se als altres i deixar-se interpel·lar, canviar. És tracta d'un aprenentatge continuat i de tots amb tots.
- Pregària comuna, a la recerca d'un Ecumenisme espiritual.
- Col·laboració en la missió i en l'acció social.

El document de Busan és un bon pas a fi d'avançar en quelcom que és nuclear en el moviment ecumènic: l'eclesiologia.

b) *Fe i Constitució* té com a única finalitat cercar la unitat de la doctrina, un dels elements cabdals de la unitat. Com és concreta en el CME aquesta recerca? Atès que les divisions cristianes són bàsicament eclesiològiques, Fe i Constitució ha treballat i treballa per definir a poc a poc la meta de l'ecumenisme: què és i com ha de ser l'Església unida. Malda perquè els seus treballs siguin assumits pel CME i pel conjunt del moviment ecumènic.

Des de 1910 fins a 1948 es van establir les bases del moviment ecumènic fins a la creació del Consell Mundial d'Esglésies. Les deu Assemblees celebrades fins ara pel Consell es podrien veure, a grans trets, d'aquesta manera:

- Les tres primeres foren constitutives (Amsterdam 1948, Evanston 1952 i Nova Delhi 1961).
- Les tres següents, de plenitud i de maduresa (Uppsala 1968, Nairobi 1975 i Vancouver 1983).
- Tres de crisi i recentrament (Canberra 1991, Harare 1998 i Porto Alegre 2006).
- Busan 2013: equilibrada i de relleu.

El camí recorregut per Fe i Constitució i abocat a poc a poc a les grans Assemblees és el següent:

Període d'incubació (primers 50 anys)

1927: I Conferència Mundial de Fe i Constitució (Lausanne). És pren consciència de la naturalesa de l'Església i es pregunta quina és aquesta naturalesa; es constata que l'Església és una, però que es troba dividida.

1937: II Conferència Mundial de Fe i Constitució (Edimburg). Es celebra sota el lema «L'Església i el designi de Déu» i es posa l'accent en la Paraula de Déu i la Comunió dels Sants. Es constata que les diverses concepcions sobre l'Església estan a la base de les divisions entre els cristians.

1948: I Assemblea del CME (Amsterdam). 1954: II Assemblea (Evanston). En el món cristià hi ha dues concepcions sobre l'Església segons la importància que es doni a les mediacions eclesials: una més «activa» (tradició catòlica) i l'altra més «passiva» (tradició protestant).

1952: III Conferència Mundial de Fe i Constitució (Lund). Opció per l'eclesiologia comparada com a mètode per aproximar les Esglésies.

Període de grans aportacions

1961: III Assemblea (Nova Delhi). Primera declaració o aportació sobre la unitat que es vol construir: unitat local, tots els creients en cada lloc.

1968: IV Assemblea (Uppsala). S'insisteix en la catolicitat de l'Església, entesa com a plenitud donada per Déu a l'Església, amb vocació d'universalitat.⁷

1975: V Assemblea (Nairobi). A partir d'una proposta de L. Vischer (Director de Fe i Constitució) de convocar un concili per fer la unitat, s'aprofundeix en la dimensió de conciliaritat o sinodalitat de l'Església.⁸

7. Cf. Antoni MATABOSCH, «La catolicitat de l'Església en els documents de l'Assemblea d'Uppsala», *Qüestions de Vida Cristiana* 44 (1968) 115-125; «La catolicitat de l'Església. Noves perspectives», *Analecta Sacra Tarraconensia* 44 (1972) 369-381.

8. Cfr., Id., *Liberación humana y unión de las iglesias. El Consejo Ecuménico entre Upsala y Nairobi (1968-1975)*, Madrid: Cristiandad 1975.

1984: VI Assemblea (Vancouver). Plenitud de Fe i Constitució: aprovació d'una «Confessió de fe comuna» i de l'acord sobre «Baptisme, Eucaristia i Ministeri» (BEM).⁹

1991: VII Assemblea (Camberra). Ambigüitat. D'una banda, és fa la gran aportació de considerar l'Església com a «koinonia» (comunió); de l'altra, s'entra en un moment crític del Consell, a causa d'una crisi d'identitat, del pluralisme eclesial creixent, i a com s'han d'entendre les relacions amb les altres religions i a un creixent malestar dels ortodoxos i dels catòlics.¹⁰

1998: VIII Assemblea (Harare). Celebració dels 50 anys del CME. No es troben solucions a la crisi. Preval un tipus d'Assemblea celebrativa, de trobada i de compromís social.

2006: IX Assemblea (Porto Alegre). Important declaració sobre «Cridats a ser Església una». Retorna un cert equilibri: noves relacions amb ortodoxos, pentecostals i catòlics; recentrament dels diversos nivells de l'ecumenisme: espiritualitat (el cor), compromís (mans) i unitat de fe (cap).

El llarg camí de la redacció del text

1993: V Conferència Mundial de Fe i Constitució (Santiago de Compostel·la). S'estudia acuradament el tema de l'Església com a «koinonia» i es constata que hi ha cinc Aspectes que des dels anys 80 conflueixen a Santiago de Compostel·la i que tenen valor eclesiològic: 1) L'avaluació de les respostes al BEM, que susciten moltes preguntes eclesiològiques. 2) El document «Vers l'expressió comuna de la fe apostòlica avui», on es constaten moltes convergències eclesiològiques. 3) A l'estudi «Unitat de l'Església i renovació de la comunitat humana» es gosa parlar de l'Església com a signe i instrument. 4) El procés conciliar «Justícia, pau i integritat de la creació» és clarament eclesial. 5) Es constata l'èxit dels diàlegs bilaterals sobre eclesiologia. Fruit de tot això, es decideix iniciar un estudi en profunditat sobre l'Església.¹¹

9. Cf., Íd., «L'Assemblea de Vancouver. Present i futur de l'ecumenisme», *RCatT* 8 (1983) 457-473.

10. Cf., Íd., «Camberra 1991: VII Assemblea del Consell Mundial de les Esglésies», *RCatT* 15/2 (1990) 439-446.

11. Cf., Íd., «Vers la "koinonia" en la fe, la vida i el testimoni. Cinquena Conferència Mundial de Fe i Constitució. Santiago de Compostel·la (3-14 d'agost 1993)», *RCatT* 18 (1993) 169-175.

1998: Primer Esborrany de document: «Naturalesa i finalitat de l'Església. Una etapa del camí vers una declaració comuna». Es tractava d'un text provisional, en sis capítols, que va motivar moltes reaccions, perquè mancaven els temes sobre l'autoritat doctrinal i el ministeri universal d'unitat (l'any 1995 Joan Pau II publicà l'encíclica *Ut Unum sint*).¹²

2006: Segon esborrany, presentat a l'Assemblea de Porto Alegre, titulat «Naturalesa i missió de l'Església. Una etapa del camí vers una declaració comuna», dividit en quatre capítols: naturalesa, història, elements per a la unió i l'Església en el món. Provocà també moltes reaccions, per exemple: cal retallar-lo i fer-lo més contextual (Creta, 2009); cal integrar més el BEM (Ortodoxos, Xipre 2011). Finalment, pel juny del 2012 a Malàisia s'aprova el text definitiu, que fou portat i aprovat per l'Assemblea de Busan.

Continguts i finalitat del document

No es tracta d'un text provisional, ni d'una etapa cap a una declaració comuna. És la declaració comuna, és un text de convergència, com ho fou el BEM. No és un «full agreement» (acord total), ni un «substantial agreement» (acord sobre el nucli o tema central), ni un «agreed statement» (acord sobre un punt concret). Es tracta d'una «convergència», és a dir, d'un dinamisme d'unitat, de línies que convergeixen, que no exclou elements divergents. Les divisions cristianes es produeixen bàsicament en temes eclesials (p. e., què és l'Església, sagraments, ministeris, magisteri, autoritat de l'Església, etc.); per això, haver assolit una convergència sobre molts d'aquests punts representa un progrés indubtable.

El text s'envia a les esglésies com a punt de referència comú, per posar a prova i discernir les convergències eclesiològiques, i també a fi que serveixi per caminar vers la unitat. Es demana a les esglésies que l'estudiïn i enviïn els seus comentaris raonats.

Pel que fa al contingut, el document supera les concepcions que s'han anat considerant tradicionals dels dos grans corrents cristians. La tradició catòlica i ortodoxa considera l'Església com a sagrament, una institució estable i basada en una tradició permanent; les comunitats reformades han insistit en l'Església com a comunitat nascuda de la predicació de la Paraula i per tant sotmesa a reforma contínua. «L'Església: una visió comuna» pretén superar

12. Cf. Íd, «VIII Assemblea del Consell Mundial d'Esglésies, Harare (Zimbabwe), 3-14 de desembre de 1998», *RCatT* 25 (2000) 525-536.

les disjuntives «o/o», Paraula o Sagrament, i opta per la copulativa «i», que inclou les dues dimensions. Opta per superar disjuntives, com són ara: institució o esdeveniment; fe dels creients o magisteri; sacerdoci dels creients o ministeri ordenat; Església santa o en contínua reforma; fe que justifica o esforç humà per anar vers Déu i els homes; Escriptura o Tradició; etc. Es compleix així el desig de Joan Pau II que a *Ut Unum sint* (n. 38), encoratjà a un «diàleg ecumènic que anima a les parts implicades a interrogar-se, entendre's i explicar-se recíprocament (i que) permet descobriments inesperats. Les polèmiques i controvèrsies intolerants han transformat en afirmacions incompatibles allò que de fet era el resultat de dos intents d'escrutar la realitat, és veritat que des de dues perspectives diferents. Avui és necessari trobar la fórmula que, expressant la realitat en la seva integritat, permeti superar lectures parcials i eliminar falses interpretacions.»

Des del punt de vista ortodox —afirma un dels seus teòlegs— cal remarcar (positivament) l'atenció atorgada a la Santa Trinitat, a la «koinonia», a les imatges bíbliques i patristiques de l'Església (Poble de Déu, Cos de Crist, Temple de l'Esperit), a l'eclesiologia de comunió, a les notes de l'Església tal com foren confessades al segle iv pel Concili de Constantinoble (381) sense el *Filioque*; tot i que el camí a fer sigui encara llarg i difícil.¹³

El capítol primer és introductori i s'anomena «La missió de Déu i la unitat de l'Església» i el missatge central és que a l'origen hi ha la missió de Déu per salvar el món. Hi ha un disseny de Déu per a la seva creació, pertorbat pel pecat humà i una restauració de la koinonia amb Déu. L'Església és comunitat de testimoni i missió i ho proclama amb paraules i fets en situacions canviants. La relació entre unitat i missió està a l'origen del moviment ecumènic. El document es pregunta: On es troba l'Església de Crist? De quina manera hi està present? «Subsisteix» arreu? Com?

El segon capítol, «L'Església del Déu Tri», desenvolupa el tema de l'Església com a comunió. Exposa les eclesiologies del Nou Testament i enumera diverses nocions essencials de l'Església: sacerdotal (culte), profètica (anunci) i real (compromís); Cos de Crist i Temple de l'Esperit Sant; una i diversa, santa i pecadora, catòlica i local, apostòlica i actual. En aquest punt es planteja com es podrien complementar les dimensions de continuïtat (catòlica) i canvi (protestant), així com unitat i diversitat. Desenvolupa la idea de l'Esglé-

13. Sorin SELARU, «Iglesia: hacia una visión común. La Declaración sobre la unidad de la Asamblea Ecueménica de Busan. Algunas reflexiones eclesiológicas», *Pastoral Ecueménica* 95, vol. 32 (2015) 21.

sia com a sagrament i es pregunta si aquesta noció es pot integrar en la tradició protestant que sovint prefereix parlar d'«ordenança».

El capítol tercer, «L'Església: creixement en comunió», es proposa entrar en els elements necessaris per a la unió, l'Església ad intra: quins són i fins a quin punt hi ha consens. Afirmar que l'Església, en tant que té relació amb Déu, ja és la comunitat escatològica; però que en tant que realitat històrica, és diversa i dividida. Aquest capítol fa un balanç sobre temes doctrinals essencials, dels avenços, del creixement cap a la unitat. Constata els passos fets en la proclamació de la fe comuna. Assumeix els acords expressats els anys 80 en el BEM sobre el baptisme i l'Eucaristia, i es pregunta què és un sagrament i si han de ser set. Les diferències són més grans sobre el tema del ministeri ordenat. Per exemple, si hi ha un triple grau i sobre l'autoritat en l'Església (episkopé / episkopos); planteja també l'autoritat dels concilis ecumènics i la possibilitat d'un ministeri universal d'unitat.

El darrer capítol, «L'Església: en i per al món», tracta de l'Església *ad extra*, cap enfora, en tres àmbits. Primer, en les relacions interreligioses, tema polèmic des de fa molts anys; reafirma el doble principi que Déu vol la salvació de tothom i que Jesucrist és l'únic salvador. Certes comunitats protestants fonamentalistes consideren que l'ecumenisme i, sobretot, el diàleg amb altres religions és absolutament contrari al mandat de Crist d'evangelitzar, ja que Ell és l'únic camí i no n'hi ha un altre. Els creients d'altres religions estan condemnats —diuen— si no es converteixen a Crist. Els grups que van assetjar l'Assemblea de Busan repartien uns fullets molt reveladors en què entre altres coses es deia: «El CME no és una organització cristiana .. El CME nega que “Jesús” és l'únic camí de salvació... La finalitat original del moviment ecumènic i del CME era “la unió de les esglésies”, la nova visió del CME és la unitat de totes les religions, i, de fet, de tota la humanitat... El diàleg és un dels grans perills i decepcions practicat i promogut per el CME... Simplement, no és possible promoure un compromís ecumènic entre les religions mundials sense esdevenir un ridiculitzador de Déu... L'anticrist dels últims temps fàcilment pot sorgir de la nova ideologia ecumènica, presentada pel CMI en nom de Crist». El segon tema d'aquest capítol és la moral evangèlica. El tercer, l'Església compromesa en la societat, on hi ha diversitats tradicionals entre verticalistes i horitzontalistes, entre partidaris d'una ètica basada en la llei natural i els defensors que només són vàlids els principis evangèlics.

c) *El futur*

El text fou enviat a les esglésies, formin o no part del Consell Mundial, a fi d'iniciar un gran procés de recepció, que no vol dir només d'acceptació, sinó d'interiorització, estudi i crítica. En concret, els fa les següents preguntes:

- ¿En quina mesura reflecteix aquest text la comprensió eclesiològica de la seva església?
- ¿En quina mesura ofereix aquest text un lloc perquè les esglésies creixin en unitat?
- ¿En quines adaptacions o renovació en la vida de la seva església desafia a lluitar aquesta declaració?
- ¿Fins a quin punt és capaç la seva església d'establir relacions més properes a la vida i la missió amb les esglésies que poden reconèixer de manera positiva la descripció de l'Església que presenta aquesta Declaració?
- ¿Quins aspectes de la vida de l'Església necessitarien ser considerats més a fons i quins consells podria donar la seva església sobre la tasca que realitza Fe i Constitució en l'àmbit de l'eclesiologia?

10. EL FUTUR DE L'ECUMENISME

A causa de la crisi d'identitat que va patir el CME a partir dels anys noranta, l'Assemblea de Porto Alegre, el 2006, va decidir crear un «Comitè de continuació de l'Ecumenisme en el segle XXI», en el qual s'hi afegiren l'Església catòlica i altres comunitats no membres del Consell. El 2012 s'aprovà l'informe final que es presentà a Busan.¹⁴ El Comitè es proposava fer una avaluació de l'estat actual, la seva base teològica i determinar els desafiaments eclesials i institucionals del moviment ecumènic actual.

Pel que fa als desafiaments, afirma que «les esglésies donen testimoni de Crist el qual dona sentit i plenitud de vida en un context globalitzat de gran mobilitat». Per exemple, «un canvi important en els darrers decennis és el desplaçament del centre de gravetat del cristianisme (en termes de nombre de persones que confessen a Crist com a Senyor i Salvador) cap al hemisferi sud, a causa del creixement de les esglésies carismàtiques i pentecostals. Un altre

14. «Comité de continuación sobre Ecumenismo. Informe final», en *Documentos de referencia*, 175-199.

canvi important són els efectes del procés històric de la mundialització en les esferes econòmica, política, cultural i religiosa. La migració, els canvis en les estructures de la família, les pressions econòmiques, ecològiques i socials han produït una mobilitat que crea innumbrables identitats religioses i socials. La mobilitat i el pluralisme són factors que no existien en la mateixa mesura a l'inici del moviment ecumènic, i que tenen actualment una profunda influència en la forma en què s'entenen les identitats personals i institucionals. Per altra banda, afecten al sentit de comunitat, de pertinença i de lleialtat que tenen les persones, així com la relació de les esglésies amb el moviment ecumènic considerat com un tot. Aquesta ambigua situació no s'ha de confondre amb la riquesa de la diversitat que Déu ens dóna.»

Els desafiaments més importants pel que fa al testimoni comú i les activitats de defensa i promoció de les esglésies són: *a)* la recerca de la justícia i la crítica del paradigma econòmic preponderant segueixen essent una prioritat de les esglésies en el món d'avui. *b)* La preocupació per la creació de Déu: canvi climàtic i biodiversitat. *c)* La concentració de diferents formes de poder en mans d'una petita minoria de persones i països. *d)* La tecnologia comunicativa que crea noves i sovint ambigües formes de comunitat.¹⁵

Pel que fa a les afirmacions teològiques diu que «el moviment ecumènic té com a centre al Déu Tri i U i no els esforços, els plans i els desitjos humans. El Comitè afirma que el fonament teològic de la recerca de la unitat visible plena de l'Església i el seu testimoni en comú al món està arrelat en les Escriptures, concretament en la pregària de Crist pels seus deixebles (“a fi que tots siguin u”) a Jn 17, 21. Segons la nostra manera de veure —diu— la recerca de l'objectiu de la plena unitat visible de l'església es fa també en nom de la cura i la transformació del món. El testimoni comú en favor de la justícia i la pau sempre han ocupat un lloc central en el moviment ecumènic.»¹⁶

L'anàlisi del context actual efectuat pel Comitè va servir per a determinar cinc àmbits principals que són fonamentals per al futur del moviment ecumènic en el segle XXI: el context eclesial en constant transformació; la relació entre missió i l'ecumenisme; la lluita per la justícia i la pau; les relacions amb altres tradicions religioses i religions; i la nostra relació amb la creació.¹⁷

Segons el Comitè hi ha diversos desafiaments institucionals. En primer lloc, examina els tres àmbits fundadors del moviment ecumènic: Fe i Constitució, Moviment Missioner i Cristianisme Pràctic. Sobre el primer diu: «Avui

15. Els desafiaments es troben a les pàgines 181-183.

16. *Ibíd.*, 183.

17. *Ibíd.*, 184-185.

dia, el corrent de l'ecumenisme centrat en l'acció eclesial sobrepassa els treballs de Fe i Constitució». Després del Vaticà II han agafat força els diàlegs bilaterals i multilaterals protagonitzats per les diverses comunitats cristianes mundials. «La pregunta a fer és la següent: ¿Quin és el rol del CME i de les comunions cristianes mundials en aquest corrent, quins són les relacions entre ells?». Sobre els altres dos corrents inicials de l'ecumenisme diu: «El moviment missioner i el moviment Vida i Acció també han canviat considerablement durant les darreres dècades, especialment sota la influència de les teologies contextuais i el paper més actiu de les esglésies de l'hemisferi sud. Les perspectives de les teologies contextuais centrades en la cultura i en la justícia social han ampliat l'abast de les teologies missioneres i la manera de tractar les qüestions eclesials i de societat. Tot això s'esdevingué no sense tensions i conflictes, fins avui.»

Una altra evolució significativa és que «després de decennis de distanciament entre alguns evangèlics lliures i algunes organitzacions ecumèniques... s'han iniciat contactes amb les esglésies carismàtiques, pentecostals i d'institució africana.» La Conferència Mundial Missionera de 1910 fou tot un exemple de col·laboració. El Fòrum Cristià Mundial també.¹⁸

El document clou amb un seguit de recomanacions de principis, pel que fa al panorama actual canviant i a l'organització del CME.

11. CONCLUSIÓ

La X Assemblea del CME deixa un balanç globalment positiu. El lema ha influït a tots els nivells. L'organització va ser perfecta. Els programes i les prioritats futures van quedar bastant clares. El procés de deliberació es va desenvolupar bé en base al sistema de consens, que es va implantar a Porto Alegre.

En canvi, és molt criticable que no dediqués ni una sola sessió a documents molt importants elaborats en el si del mateix Consell durant anys: sobre l'Església, la Missió i el grup mixt amb l'Església catòlica. Sovint passa que l'ingent treball entre Assemblees no es reflecteix en el moment de la trobada. D'altra banda, el CME es ressent de la manca de compromís dels seus membres, de la crisi religiosa a occident i de la manca de recursos econòmics per a funcionar adequadament. L'estructura permanent s'ha reduït molt. Fe i Constitució passarà de 120 a 40 membres. El treball futur s'organitzarà en

18. *Ibíd.*, 189-193.

tres àrees: Unitat i Missió; Testimoni públic; i «diakonia» i formació ecumènica. Podria ser que aquesta estructura millorés la participació directa de l'Església catòlica, que ja forma part de Fe i Constitució i col·labora amb la missió; no costaria molt estar més present en l'àrea de formació ecumènica.

En el proper futur el Consell haurà de trobar solucions als reptes de crear ponts amb els protestants conservadors i els moviments pentecostals; reforçar les relacions amb l'Església catòlica; atendre les demandes dels ortodoxos; esforçar-se per col·laborar més estretament amb les bases de les esglésies; impulsar un ecumenisme que reforci les esglésies.